

1. Īss ieskats Israēla tautas vēsturē

Ievads

Ja mēs nenodarbojamies ar seno tautu vēstures pētniecību, bet mūsu interese ir Israēls kā Dieva izredzētā tauta, tad vispirms ir jāatceras, ka Bībele nav vēstures grāmata. Un tomēr tā ir vienas tautas, Dieva izredzētās tautas, Israēla vēsture. Taču tā ir sakrālā, svētā, vēsture. Tāpēc nemeklēsim vēstures notikumu hronoloģijas vai dokumentālu precizitāti, bet vērosim, kā Dievs vada savu tautu, kā Viņš iejaucas cilvēku dzīvē, kā atklājas savā izredzētajā tautā un pravietojumos. Šī tauta ieņem īpašu vietu pārējo tautu vidū. Kristīgā draudze ir izaugusi jūdu tautas klēpī.

Apzīmējot šo tautu, tiek lietoti 3 sinonīmi jēdzieni:

1) ebreji – pēc ciltskoka. Ābrahāms ir nācis no Ebera (tālāk Noa dēls Sems). Ebera pēcnācējus vēlāk sāka saukt par ebrejiem, ko Mārtiņš Luters tulko kā “ienācēji”;

2) jūdi – nosaukums nāk no Jēkaba dēla Jūdas. Vēlāk – Jūdas cilts, kas bija ļoti nozīmīga ebreju tautā. No tās nāk Dāvids, Salamans un Jēzus;

3) Israēls – tas ir reliģisks šīs Dieva izredzētās tautas apzīmējums.

Israēla tautas dzimtene ir Ūra Mezopotāmijas dienvidos. Stingri ņemot, par Israēla tautu var runāt, tikai sākot ar Pirmās Mozus grāmatas 32,29, kad Dievs saka Jēkabam: “.. tavs vārds turpmāk nebūs Jēkabs, bet Israēls” (tulkojumā nozīmē apmēram ‘Dieva cīņa’), bet t. s. patriarhu jeb ciltstēvu vēsture sākas ar 1. Mozus grāmatas 12. nodaļu. Pie patriarhiem pieskaitāmi Ābrahāms, Īzāks, Jēkabs un arī Jāzeps.

Apkārtējās tautās un iesākumā arī Israēla tautā noteicošā reliģija nebija monoteisms [gr. *mono* ‘viens’ + gr. *teos* ‘Dievs’]. Bija

daudzdievība: pērkona, auglības, kara, mīlas un daudz citu dievu ar mazo burtu. Bet bija arī viens Dievs, kuram mēs šodien ticam, kuram sakām “Mūsu Tēvs debesīs”. Dievs ar lielo burtu. Šis viens Dievs ebreju Bībelē apzīmēts galvenokārt ar vārdiem Jahve un Elohim, bet kristīgajā Bībelē:

- Dievs;
- tēvu Dievs;
- Ābrahāma Dievs, Īzāka Dievs, Jēkaba Dievs, Israēla Dievs;
- Kungs vai arī – tas Kungs, Kungu Kungs;
- Kungs Cebaots²⁶⁵

Līdzās šiem īpašvārdiem ir lietoti arī vārdi, kas izsaka Dieva būtību, tādi kā – Radītājs, Visaugstais, Valdnieks, Gans un daudzi citi.

Israēla tautas vēsture nebeidzas ar VD aprakstīto laiku. Tā turpinās arī pēc Jēzus Kristus nākšanas uz šo pasauli. Bet mūsu tēmas sakarā nozīmīgs ir laika posms no Ābrahāma līdz 70. gadam pēc Kristus dzimšanas, kad Jeruzalemi ieņem un templi noposta romieši. Šo laika posmu var iedalīt 3 etapos.

I vēstures etaps

1. Patriarhu laiks.
2. Ēģiptes laiks.
3. Iziešana no Ēģiptes.
4. Kanaānas ieņemšana.
5. Soģu laiks.

II vēstures etaps

6. Vienota ķēniņvalsts (ķēniņi Sauls, Dāvids un Salamans).
7. Dalīta ķēniņvalsts.
8. Israēlas valsts krišana (722. g. pr. Kr.).
9. Jeruzalemes izpostīšana (586. g. pr. Kr.). Babilonijas gūstniecība.
10. Atgriešanās Jeruzalemē. Tempļa atjaunošana.

²⁶⁵ 2012. g. tulk. – Pulku Kungs.

III vēstures etaps

11. Maķedonijas valsts laiks.
12. Jūdu sacelšanās Makabeju vadībā.
13. Romas impērijas laiks.
14. Jeruzalemes izpostīšana 70. g.

Vēl ir jāatzīmē Palestīnas ļoti izdevīgais ģeogrāfiskais stāvoklis. To šķērsoja senie karavānu ceļi, kas savienoja Āfrikas un Āzijas attīstītās valstis Babiloniju, Sīriju un Ēģipti. Palestīnu sauca par “tautu lielceļu” starp Ēģipti un Mezopotāmiju. Tas bija galvenais tirdzniecības ceļš starp Austrumiem un Rietumiem. Šāds izdevīgs Palestīnas ģeogrāfiskais stāvoklis visos laikos piesaistīja iekarotāju uzmanību, un tie bieži iebruka un postīja šo zemi. Tāpēc, neskaitot iekšējos ienaidniekus, Palestīnu nepārtraukti apdraudēja lielie varenie kaimiņi. Ziemeļos dažādos laikos tie bija Asīrija un Babilonija, dienvidos – Ēģipte. Tāpēc jūdu vēsturi pārsvarā iezīmē nežēlīgi kari pret dažādiem ienaidniekiem, kā arī nesaskaņas un asiņaini strīdi brāļu cilšu starpā.

I vēstures etaps

1. Patriarhu laiks.
2. Ēģiptes laiks.
3. Iziešana no Ēģiptes.
4. Kanaānas ieņemšana.
5. Soģu laiks.

Vispārējā vēsture. 1Moz 1.–11. nodaļa. Viss, kas Bībelē rakstīts līdz Pirmās Mozus grāmatas 12. nodaļai ir attiecināms uz vispārējo pirmatnējo pasaules vēsturi. Šeit ietilpst stāsti par pasaules radīšanu, grēkā krišanu un grēku plūdiem. Ar 1Moz 12 sākas Dieva izredzētās tautas vēsture.

1. Patriarhu laiks. Tā sauktais patriarhu laiks jūdu vēsturē iesākas ar Ābrahāma iziešanu no Ūras un ilgst apmēram 300 gadus. 1Moz 11,31 mēs lasām: “Un Tera ņēma savu dēlu Ābrāmu un

dēladēlu Latu, Hārana dēlu, un savu vedeklu Sāraju, Ābrāma, sava dēla, sievu, un lika tiem iziet no kaldeju Ūras un iet uz Kanaāna zemi. Un tie nonāca līdz Hāranai un apmetās tur.”

Šis īsais pants apzīmē Ābrāma iziešanu no Ūras, un tajā ir ietverts vairāk nekā 1000 km garš ceļojums. Droši vien, ka ceļš ir vedis gar Eifratas krastu, jo tas bija parastais karavānu ceļš. Patriarhi Ābrahāms, Īzāks un Jēkabs ar savām dzimtām lielāko tiesu dzīvoja uz vietas, klejojumi ir nepieciešamības, galvenokārt bada, izraisīti. Vienā tādā gadījumā Ābrahāms uz īsu laiku nonāk pat Ēģiptē. Palestīnā patriarhi uzturas tās dienvidu daļā ap Hebronu un Sihemu. Viņiem arī šeit joprojām ir nomadu – klejotāju lopkopju – dzīvesveids.

Datēšana. Senajos Austrumos nepazīna vienotu hronoloģijas sistēmu. Datēšana notika pēc caru valdīšanas gadiem vai arī pēc galvenajiem notikumiem. Tagad tas rada lielas grūtības absolūtās hronoloģijas noteikšanā. Daudzos aprakstos mums iznāk sastapties ar anahronismu, t. i., viena vēsturiska laikmeta notikumu un parādību attiecināšanu uz citu laikmetu.

Arī patriarhu laika datēšana ir ļoti grūts jautājums un noved pie ļoti atšķirīgiem rezultātiem. Ir divi pieņēmumi:

- patriarhi saistīti ar 2. gadu tūkstoša pirms Kristus sākumu;
- patriarhi dzīvojuši vēlāk – apmēram 2. gadu tūkstoša pirms Kristus vidū.

Agrajam laikam – ap 1900. gadu pirms Kristus – par labu runā tā sauktā “amoritu hipotēze”. Pamatā tai ir kādas citas nomadu grupas parādīšanās Ziemeļmezopotāmijā un Sīrijā ap 2000. g. pr. Kr. Norādes uz šiem nomadiem (saukti amorīti, kas nozīmē – rietumnieki) sastopamas arī šumeru un akadiešu tekstos. Ābrahāma iziešana uz Kanaānu tiek saistīta ar šo amoritu invāziju. Amoritu hipotēzi pamato arī arheoloģiskie izrakumi. Māla tāfelišu rakstos skaidri saskatāms 2 kultūru lūzums laikā ap 2000.–1800. g. pr. Kr. Tomēr, kaut arī ārpus Bībeles raksti šo hipotēzi apstiprina, ar *Genesis* (Pirmo Mozus grāmatu) grāmatu ir grūtāk. Šeit neparādās nekādas norādes uz kareivīgo amoritu invāziju.

Cits arguments par labu agražam datumam ir 1Kēn 6,1. Tur no iziešanas no Ēģiptes līdz Salamana tempļa būvei noteikti 480 gadi. 2Moz 12,40 – uzturēšanās ilgums Ēģiptē ir 430 gadi. Ja mēs pieņemam par izejas punktu tempļa būvi ap 1000. g. pr. Kr., tad patriarhu laiks būtu datējams ar apm. 2000.–1800. g. pr. Kr. Šo agro datumu it kā pamato arī pašu patriarhu vārdi un dzīvesveids.

Vēlajam datumam par labu runā ļoti maz argumentu, un to atbalsta tikai nedaudzi Bībeles pētnieki. Galvenais arguments ir patriarhu un Nuci pilsētas tiesisko paradumu vienotība. Bībeles pētnieks anglis Gordons saka, ka tad Ābrahāms varētu būt dzimis 15. gs. pr. Kr. un Jēkabs – 14. gs. pr. Kr. beigās, kas gan šķiet ļoti apšaubāmi.²⁶⁶

Tradicionāli patriarhu dzīves laiku datē ar 2000.–1800. g. pr. Kr., iziešanu no Ūras – ap 1900. g. pr. Kr.

2. Ēģiptes laiks. Otrs lielais periods jūdu tautas dzīvē. Pirmā Mozus grāmata stāsta par to, kā brāļi pārdod Jāzepu uz Ēģipti, kā Jāzepam tur klājas, līdz viņš tiek iecelts lielā amatā – par zemes pārvaldnieku. Bada dzīta, no Palestīnas uz Ēģipti pārceļas visa Jēkaba dzimta. Ēģiptes laiks, kas ilgst 430 gadus, iesākumā Israēla tautai ir visai cerīgs. Hixsu valdīšanas laikā ķēniņš labi ieredz Israēlu. Bet tad hixsus padzen, nāk jauni valdnieki, un attieksme pret svešzemniekiem izmainās. Iespējams, ka ēģiptieši sāk baidīties no Israēla tautas pieaugošā spēka, jo tauta ir arī skaitliski izaugusi. Rezultātā israēliešiem klājas arvien grūtāk. Viņi ir spiesti grūti vergot ēģiptiešu labā. Tautas pretestība pieaug. Tautā rodas vadonis Mozus ('izvilktais'), kas ir uzaudzis un izglītojies faraona galmā.

²⁶⁶ Īpaša nozīme patriarhu laika datēšanā varētu būt 1Moz 14. nodaļai, bet tieši šī nodaļa izvirza pētniekiem lielas problēmas. Lai gan uzskata, ka šī nodaļa ir sarakstīta vēlāk, tā neapšaubāmi satur ļoti vecu materiālu. Te tiek minēts daudz (ap 25) nosaukumu un vārdu, kas nekur citur Vecajā Derībā neparādās. Bieži zināmu vietu nosaukumi ir apzīmēti ar citu, bez šaubām, senāku vārdu. Piem., 3. pantā: "Sīdimas ieleja – kur tagad Sāls jūra." Tas pats arī 2., 7. un 17. pantā. Bet 18. pantā minētais "Salemas" vārds (domāta Jeruzaleme) netiek paskaidrots.

3. Iziešana no Ēģiptes, tuksneša klejojumu laiks. Mozus pēc Dieva norādījuma un ilgām debatēm un strīdiem ar faraonu izved Israēla tautu no Ēģiptes. Iziešana no Ēģiptes ir ļoti svarīgs moments Israēla tautas vēsturē. Tā ir atbrīvošanās no verdzības. Visā tālākajā vēstures gaitā katru gadu Pasha svētkos tauta atcerējās šo notikumu, pulcējoties kopā Jeruzalemē.

Arī *Exodus* – izešanas no Ēģiptes – laika noteikšana ir problēma. Atkal tiek nosaukti divi termiņi: agrā hipotēze – ap 1450. g. pr. Kr. un vēlā – ap 1260. g. pr. Kr.

Ceļojuma maršruts arī nav precīzi zināms. Lielākā daļa Bībeles pētnieku domā, ka pēc pāriešanas pāri Niedru jūrai un brīnišķīgās izglābšanās no ēģiptiešiem Israēla tauta pagriežas dienvidu virzienā un trešajā mēnesī pēc izešanas no Ēģiptes nonāk pie Sīnāja kalna, kur uzturas apmēram gadu. Šeit Dievs noslēdz Derību ar savu izredzēto tautu un nosaka tai bauslības likumus.

Tie sastāv no 2 daļām:

– 2Moz 20,1–17 – Dekalogs jeb 10 baušļi;

– 2Moz 20,22–23,19 – likumu krājums, kas ietver sevī reliģiskā kulta, civilos un morāles likumus. Šeit tiek doti arī reliģiskie iedibinājumi:

a) Derības šķirsts. Tajā glabājās uz 2 akmens plāksnēm iecirsti Derības 10 baušļi. Derības šķirsts bija Jahves klātnības simbols un Israēla reliģijas lielākais svētums. Vēlāk tas glabājas Jeruzalemes tempļa vissvētākajā vietā;

b) Saiešanas telts. Tā bija pārvietojama svētnīca, vēlākā tempļa prototips. Teritorijas iedalījums bija tāds pats kā vēlāk templī: kopējs pagalms, svētā vieta un vissvētākā vieta, kur glabājās Derības šķirsts. Tāpat bija noteiktas vietas upuru altāriem.

No Sīnāja kalna tālākais tautas ceļš ved ziemeļaustrumu virzienā pa Pāranas tuksnesi uz Kadešu, Palestīnas dienvidu robežu tuvumā. No šejienes tiek izsūtīti izlūki uz apsolīto zemi (4Moz 13,3), bet tautas kurnēšanas dēļ Dievs tautu soda, nosakot, ka tā 40 gadus neieies

apsolītajā zemē. Šie garie tuksneša klejojumu gadi mums ir noslēpums. Zinām tikai, ka pēc Mozus nāves Israēla tauta Jozua vadībā no Aizjordanas puses atkal nonāk pie Kanaānas zemes robežām.

Ar jēdzienu *exodus* apzīmē ne tikai pašu izešanu no Ēģiptes, bet arī visu tuksneša periodu.

4. Kanaānas ieņemšana. Kanaāna vienmēr ir bijusi caurstaigājama zeme, tāds kā triju kontinentu priekšpostenis, zemes tilts starp Mezopotāmiju un Ēģipti, tautu lielceļš. Sevišķi nozīmīgs bija tirdzniecības ceļš no Ēģiptes cauri Palestīnai uz Sīriju. Tāpēc Palestīna bieži tika iekarota, un kaimiņos dzīvojošās tautas to ilgstoši kolonizēja.

Kanaāna nebija visai bieži apdzīvota. Šī zeme sastāvēja no atsevišķām pilsētvalstīm, starp kurām nebija stingru robežu. Pilsētvalstis, kurām katrai bija savi ķēniņi, bija kā mazas saliņas lielajā zemē, un tās bieži kļuva par nomadu cilšu uzbrukuma mērķi. Kupla un sazarota reliģiskā dzīve, dažādi dievi, daudz tempļu.

Jozuas grāmata stāsta par Kanaānas iekarošanu, kas sākās ar Jērikas ieņemšanu un pēc tam turpinājās 3 militārās akcijās jeb karagājienos:

- pirmais beidzās ar Ajas iekarošanu (Joz 7.–8. nod.);
- otrs bija vērsts pret Kanaānas ķēniņu sazvērestību Gibeonā (Joz 10. nod.). Gibeona faktiski padevās labprātīgi un tika ieņemta bez cīņas;
- trešā karagājiena mērķis bija ziemeļu svarīgākās pilsētas Hacoras ieņemšana (Joz 11. nod.). Ar to Kanaānas iekarošana beidzās.

Pēc Kanaānas iekarošanas tā tika sadalīta 11 Israēla ciltīm (izņemot Levija cilti – Joz 13,33).

Rūbena, Gada un pusei no Manases (Jāzeps dēls) cilts zemi dod jau Mozus – 4Moz 32. nod. (Jāzeps cilts sadalās divās daļās: Efraims un Manase – 4Moz 1,10; Joz 14,4). Pārējām ciltīm zemi izvēlas lozējot.

Levijs cilts kļūst par priesteriem, tāpēc tai netiek dots nekāds zemes īpašums, vienīgi pilsētas dzīvošanai un ganības (Joz 14,4). Arī Ārons nāk no Levijs cilts, tāpat kā Mozus (2Moz 4,14).

Kanaānas iekarošana Jozua vadībā notiek ap 1400. g. pr. Kr. (citi pētnieki: ap 1200. g. pr. Kr.).

5. Soģu laiks. Pēc Jozuā nāves sākas tā sauktais Soģu laikmets, kas aprakstīts Soģu grāmatā. Šis laiks iezīmējas, pirmkārt, ar to, ka Israēla ciltis vai grupas vēl apdzīvo salīdzinoši nelielu zemes daļu. Kultūras, politiskajā un sabiedriskajā dzīvē galvenā noteicošā loma ir Kanaānas pamatiedzīvotājiem. Israēla ciltis šajā laikā nebija apvienotas. Tās bieži karoja savā starpā. Katra cilts darīja, ko gribēja gan saimnieciskajā, gan reliģiskajā dzīvē. Ciltis apvienojās tikai tad, kad bija jācīnās pret kopēju ienaidnieku. Bet cilvēku, kas varētu ciltis pastāvīgi apvienot un vadīt, nebija. Tādi parādījās tikai epizodiski. Viņus sauca par soģiem. Tie bija Dieva izredzēti vadoņi, kas pildīja gan militāra vadoņa, gan arbitra funkcijas.²⁶⁷ Soģa amats nebija mantojams.

Soģu laikam ir savas specifiskas grūtības. Vispirms tā ir konfrontācija ar Kanaānas kultūru un reliģiju. Kultūra veicināja tautas izaugsmi, bet Kanaānas reliģija bija bīstams izaicinājums Jahves likumiem. Soģu laikā notika bīstama šo divu reliģiju tuvināšanās. Israēlieši bija gatavi ticēt abiem: Jahvem kā vēsturiskajam Dievam un Baalam kā zemes auglības dievam. Bet tas nozīmēja Dieva Derības neievērošanu. Pret šādām reliģiju sinkrētisma tendencēm asi iebilda pravieši.

Soģu laika vēsturiskā formula:

1. Israēla bērni darīja to, kas nepatika tam Kungam (2,11–13 – grēks);

2. tā Kunga bardzība iedegās pret Israēlu (2,14–15 – sods);

²⁶⁷ Mēs vārdu “soģis” saprotam kā “tiesnesis”. Atbilstošā senebr. vārda “šofet” nozīme drīzāk ir tuvāka vārdam “ķēniņš”.

3. tas Kungs iecēla viņiem soģus un viņus atsvabināja (2,16–18 – nožēla un atbrīvošana);

4. soģim mirstot, “atkal viss no jauna” (2,19).

Šī formula rāda, ka tautas lejupslīde iesākās nevis kā ārēju militāru draudu rezultāts, bet ar iekšēju morālu un garīgu deģenerāciju.

Soģu grāmatā minēti šādi soģi:

Otniēls	3,9
Ehuds	3,15
Šamgars	3,31
Debora	4,4–6 (vienīgā sieviete starp soģiem, arī praviete)
Baraks	4,4–6
Gideons	6,11–14
Tola	10,1
Jaīrs	10,3
Jefta	11,11
Ibcans	12,8
Elons	12,11
Abdons	12,13
Simsons	15,20

Šiem 12 var pieskaitīt arī priesteri Ēli (1Sam 2,11–36) un Samuēlu (1Sam 7,2–17), kuru Vecā Derība rāda kā daudzpusīgu personību.

Soģu laiks ir dinamisks laiks. Cīņas notiek ar dažādiem pretiniekiem. Tie ir:

- kanaānieši (Baruka cīņa ar Siseru; Sģ 4. nod.);
- moābieši, amonieši, amalekieši (Sģ 3,12–30);
- midiānieši (Sģ 6.–8. nod.).

Bet visspēcīgākie Israēla pretinieki Soģu laikā un arī vēl ilgi pēc tam bija filistieši. Viņi bija ieņēmuši piekrastes apgabalus un dienvidos izveidojuši 5 pilsētu savienību. Sākot ar 12.–11. gs. pr. Kr., arvien biežāki kļuva konflikti starp filistiešiem un pārējām ciltīm, kas apdzīvoja Kanaānu. Filistiešiem attiecībā uz Israēla ciltīm militārā ziņā bija lielas priekšrocības. Viņiem bija tiem laikiem augsti attīstīta

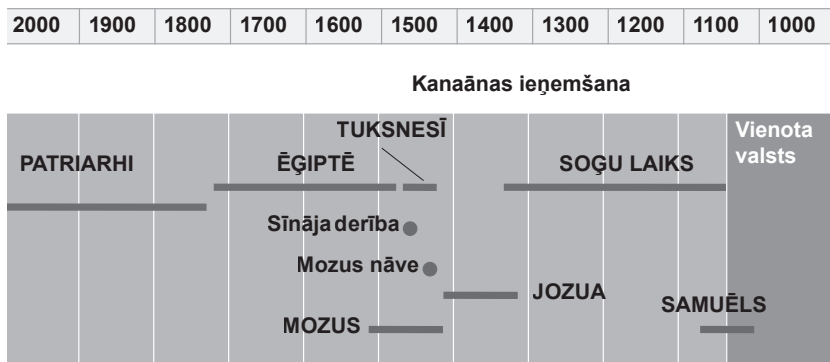
kara tehnika – kara rati, kuros iejūgti zirgi. Tāpēc līdzinājumos bieži Israēlam nācās ciest zaudējumus. Israēla pārākums izpaudās kalnu apgabalos, kur filistieši nevarēja pilnā mērā izmantot savas kara tehnikas priekšrocības. Soģu laikā kādā kaujā filistieši nolaupa arī Israēla lielāko dārgumu un svētumu – Derības šķirstu, ko tikai pēc ilgāka laika Israēls atkal atgūst.

Kopsavilkums. Soģu laikā Israēla ciltis nav savstarpēji vienotas. Notiek biežas cīņas un jāpiedzīvo lieli zaudējumi. Laiku pa laikam no Israēla tautas ceļas soģis, kas tautu atbrīvo. Vienota valdnieka Israēlam nav. Tāds rodas tikai epizodiski.

II vēstures etaps

6. Vienota ķēniņvalsts (ķēniņi Sauls, Dāvids un Salamans).
7. Dalīta ķēniņvalsts.
8. Israēlas valsts krišana (722. g. pr. Kr.).
9. Jeruzalemes izpostīšana (586. g. pr. Kr.). Babilonijas gūstniecība.
10. Atgriešanās Jeruzalemē. Tempļa atjaunošana.

6. Vienota ķēniņvalsts. Filistiešu nepārtrauktie uzbrukuma draudi, kā arī nepārtraukti konflikti ar viņiem radīja nepieciešamību pēc vairāk vai mazāk centralizētas varas. Tajā pašā laikā pamazām uzlabojās attiecības ar kanaāniešiem, jo arī viņi daudz cieta no filistiešiem. Bet monarhija nozīmēja varas centralizāciju, un tas savukārt

veda pie mazāko sabiedrisko grupējumu – ģimeņu un cilšu – nozīmes samazināšanās. Tāpēc bija arī vienotas valsts izveidošanas pretinieki. Šķiet, tāds bija arī Samuēls, lielākais Israēla pravietis pēc Mozus, tautas cienīts Dieva vīrs, pēdējais no soģiem. Bet Israēla vecaji prasa viņam iecelt ķēniņu (1Sam 8,5), un Samuēls pēc Dieva norādījuma to arī izdara (1Sam 8,6–9; 10,1).

Par pirmo Israēla ķēniņu tika izvēlēts jauneklis **Sauls** no Benjamina cilts (tas notiek ap 1050. g. pr. Kr.). Saula vadībā tiek apvienotas visas Israēla ciltis un izveidota vienota ķēniņvalsts. Sauls par savu rezidenci izvēlas Gibeā pilsētu, nelielu vietu dažus kilometrus uz ziemeļiem no Jebusas (vēlākās Jeruzalemes). Dzīve šeit bija vienkārša. Saula troņa zāle ir tikai 4,5 x 6 m liela. Trīskāršie mūri nocietināja apmēram 47 x 51 m lielu laukumu. Savas valdīšanas laikā Sauls sastopas ar daudz grūtībām un problēmām. Sauls nebija izcili apdāvināts cilvēks, varētu pat domāt, ka viņš bija garīgi slims (1Sam 16,14–16; 1Sam 19,9). Nekas Vecajā Derībā neliicina, ka viņš būtu bijis apveltīts ar lielu organizatora vai diplomāta talantu, kāds, bez šaubām, piemita viņa pēctecim Dāvidam. Sauls tiek rādīts kā impulsīvi darbojoša persona. Arī kaujās ar filistiešiem Saulam īpaši nesekmējas. Valdīšanas sākuma laikā kādu reizi izdodas filistiešus uzvarēt, bet tad seko smagi zaudējumi, pēdējais pie Gilboa, kur arī Sauls un viņa dēli tiek nonāvēti.

Saulam tomēr pieder tautas simpātijas, viņa ietekme un popularitāte ir liela. To ir grūti saprast, ņemot vērā viņa garīgo nestabilitāti.

Kopsavilkums. Sauls ir pirmais apvienotās valsts ķēniņš. Neskatoties uz zināmiem militāriem panākumiem, Sauls nevar apturēt filistiešu nepārtrauktos uzbrukumus. Pēc savas dabas Sauls ir emocionāli nestabils, mūža beigās piedzīvo depresijas un plānprātības lēkmes. Sauls novēršas no tā Kunga vārda un savus spēkus veltī, lai izrēķinātos ar Dāvidu, kurā viņš saskata savu sāncensi.

Sauls

Vienotas valsts ķēniņš 1050.–1010.

Emocionāli nestabils, depresijas un plānprātības lēkmes.

Mēģinājumi izrēķināties ar Dāvidu.

Smagi zaudējumi cīņās ar filistiešiem.

Jau Saula valdīšanas laikā lielu popularitāti dienvidu ciltīs iegūst **Dāvids**. Viņš nāk no stiprās Jūdas cilts un bija naidīgās attiecībās ar Saulu. Taču līdz atklātam karam šīs nesaskaņas nenonāca. Saula spēks tomēr bija lielāks, un Dāvidam bija bīstami uzturēties Jūdejas tuksnešos. Dāvids meklē patvērumu un atrod to, vienojoties ar Israēla niknākajiem ienaidniekiem filistiešiem (1Sam 27. nod.). Filistieši, protams, ir priecīgi, domādami, ka Saula pretinieka Dāvida personā viņi ir ieguvuši sev svarīgu sabiedroto. Dāvids kļūst par filistiešu vasali²⁶⁸. Bez šaubām, ka ar šo savienību Dāvids nokļuva grūtā stāvoklī. Pēc savas izcelsmes viņš taču ir jūds, bet ar līgumu saistīts ar jūdu niknākajiem ienaidniekiem. Par laimi, filistieši Dāvidam ne visai uzticas, tāpēc līdz tādām stāvoklim, ka Dāvidam būtu jācīnās pret saviem brāļiem, nenonāk (1Sam 29,6–9).

Pēc Saula nāves Jūdas cilts svaida Dāvidu par savu ķēniņu. (Viņš ir Jūdas cilts ķēniņš 1024.–1010. g. pr. Kr.) Ziemeļvalsts viņu vēl kādu laiku neatzīst, bet pēc dažiem gadiem svaida viņu arī par ziemeļu cilšu ķēniņu, un viņš kļūst par apvienotās ķēniņvalsts valdnieku (1010.–970. g. pr. Kr.).

Dāvids nolemj nostiprināt valsts vienotību un sāk ar Jeruzalemes iekarošanu. Jeruzaleme ieņēma centrālo vietu Palestīnā, bet tā joprojām bija jebusiešu rokās. Tādējādi abas valsts daļas, kuras pārvaldīja Dāvids, bija viena no otras atdalītas ar jebusiešu apgabalu. Militārā ziņā Jeruzalemes iekarošana bija liels Dāvida panākums, jo Jeruzaleme bija ļoti nocietināta un grūti iekarojama. Ne velti tā visu šo laiku,

²⁶⁸ Vasalis – saņem no sava valdnieka zemes īpašumu, bet caur to viņam ir pienākumi pret savu valdnieku, galvenokārt, karadienests.

kopš Jozua iekaroja Kanaānu, bija palikusi kā saliņa Israēla cilšu vidū. Jeruzalemes iekarošanai gan politiskā, gan reliģiskā ziņā bija tālejoša nozīme. Tā atradās zemes centrā. Ar tās iekarošanu Dāvida rokās nonāca visi galvenie Palestīnas ceļi, kas savienoja Israēlu un Jūdeju, ziemeļus un dienvidus. Dāvids pārvērtā Jeruzalemi par savu galvaspilsētu. Viņš pārveda uz turieni arī Derības šķirstu. Un līdz ar to Jeruzaleme uz daudziem gadiem kļūst par Israēla politisko un reliģisko centru. Dāvida plānos ietilpst arī tempļa būve Jeruzalemē, bet šie plāni paliek nepiepildīti.

Filistiešu attieksme pret Dāvidu sākumā bija ļoti lojāla, jo Dāvids taču bija viņu vasalis. Bet tad, neapmierināti ar Dāvida varas un blakus esošās jūdu ķēniņvalsts nostiprināšanos, filistieši dodas divos karagājienos pret Dāvidu. Abas reizes Dāvids sakauj savus pretiniekus. Pēc tam Dāvids iekaro vēl atlikušās Kanaānas pilsētvalstis. Viņš veic karagājienus arī pret kaimiņos dzīvojošajām ciltīm. Austrumos Dāvids pakļauj sev Moābu, ziemeļos sakauj aramiešu ciltis, dienvidos iekaro Edomas apgabalu. Dāvids radīja stipru un varenu valsti, paplašināja un nostiprināja tās robežas. To nekavēja ne Ēģipte, kas šajā periodā jau bija uz sabrukuma robežas, ne Babilonija, kas arī bija krietni novājējusi. Tiesa, arvien stiprāka kļuva Asīrija, bet tā vēl nebija pietiekoši varena, lai dotos tālos karagājienu un apdraudētu Kanaānu.

Šajā paplašinātajā un nostiprinātajā ķēniņvalstī līdzās Israēla ciltīm bija arī citas iedzīvotāju grupas. Tie bija kanaānieši un arī daļa filistiešu, kas dzīvoja valstī kā līdztiesīgi pilsoņi. Pamazām arvien vairāk un vairāk par politiskās un saimnieciskās dzīves centriem kļuva pilsētas. Sekas tam bija saimnieciskais panīkums laukos. Atbilstoši tam attīstījās pretrunas starp pilsētām un laukiem. Tas izraisīja zināmu iedzīvotāju slāņu neapmierinātību. Tā bija Dāvida personība un lielās organizatora spējas, kas saturēja visu valsti kopā. Dāvida politikai un reliģiskajiem centieniem bija arī būtiska nozīme Dāvida dinastijas nostiprināšanā.

Un tomēr savas valdīšanas laikā Dāvidam nācās cīnīties ne tikai pret ārējiem ienaidniekiem, bet arī pret iekšēju pretspēku. Valstī bija palikuši daudzi Saula piekritēji, kas bija Dāvidam neuzticīgi. Arī uz saviem dēliem Dāvids nevarēja droši paļauties. Viņa dēls Absaloms četrus gadus gatavo sacelšanos pret savu tēvu. Absaloms pulcēja ap sevi visus ar Dāvida valdīšanu neapmierinātos, galvenokārt no ziemeļu ciltīm. Sacelšanās signāls tika dots Hebronā. Dienviddaļas ciltis, kā jau bija gaidāms, palika neitrālas. Dāvida stāvoklis ziemeļu ciltīs nebija tik stiprs kā Jūdejā. Absaloms bija savācis milzīgu karaspēku un devās pret Dāvidu. Cīņa beidzās ar Absaloma karaspēka sakāvi un viņa paša nāvi. Tas gan vēl nenozīmēja sacelšanās beigas (2Sam 15.–18. nod.), bet sakāve un Absaloma nāve bija devusi jūtam triecienu sacelšanās dalībniekiem.

Otra sacelšanās notiek Benjamina cilts pārstāvja Šeas vadībā. No šīs cilts nāca arī Sauls. Tātad tie ir Saula piekritēji, kas šoreiz veido sacelšanās kodolu. Atšķirībā no pirmās sacelšanās tā ir vēl bīstamāka, jo nav vērsta pret Dāvidu personīgi, bet pret visu Dāvida dinastiju. Un atkal Dāvida karaspēks uzvar. Šeba tiek nogalināts, un sacelšanās apspiesta. (2Sam 20)

Dāvida valdīšanas pēdējos gados notiek vēl viena sacelšanās. Runa šoreiz ir par to, kas būs Dāvida pēcnācējs. Ķēniņa galms ir sadalījies divās partijās, viena pulcējas ap Adonju, otra – ap Salamanu. Adonja bija Dāvida vecākais dēls, un pēc kārtības viņam pienācās mantot troni, bet otra partija bija ar citu Dāvida dēlu – Salamanu. Abām partijām bija daudz piekritēju. Arī šoreiz neiztika bez militārām sadursmēm. Noteicošā loma atkal bija Dāvida personīgajam karaspēkam. Dāvids izvēlas Salamanu un pasludina to par ķēniņu. Jāievēro, ka šī vairs nav tautas izvēle, kā tas bija līdz šim, izvēloties vadoni. Šī “nedemokrātiskā” izvēle nozīmēja tālāku Dāvida dinastijas nostiprināšanu.

Dāvids Israēla tautas atmiņā palika kā liels un ideāls valdnieks, kā vēlāko valdnieku paraugs.

Dāvids

Vienotās valsts ķēniņš 1010.–970. g. pr. Kr.

Kari; ievērojama valsts paplašināšana un nostiprināšana.

Jeruzalemes iekarošana.

Derības šķirsta pārvietošana uz Jeruzalemi.

Opozīcija valsts iekšienē, sacelšanās.

Salamans. Dāvida dēls. Viņš valdīja 970.–931. g. pr. Kr. Pirmais, ko izdara Salamans, kļuvis par ķēniņu: viņš izrēķinās ar saviem pretiniekiem. Salamans pazīstams kā gudrs valdnieks, dažādu gudrības literatūras krājumu autors (Bībelē: Salamana Pamācības, Salamans Mācītājs, Augstā dziesma). Zināmi ir Salamana gudrie izteicieni, lēmumi un spriedumi.

Salamana valdīšanas laiks pārsvarā bija miera laiks tautai. Viņa galvenās ārpolitiskās aktivitātes bija viņa diplomātiskie kontakti. Arī te izpaudās viņa gudrība. Viņš centās uzturēt ar kaimiņiem pēc iespējas draudzīgākas attiecības. To viņš zināmā mērā panāca, ņemot sev sievas no visām apkārtējām valstīm (Israēlā daudzsievība bija atļauta). Tā viņš saradojās ar daudziem valdniekiem. Vēsture stāsta par 700 augstdzimušām un 300 Salamana blakus sievietēm.

Otra raksturīga iezīme Salamana valdīšanas laikam ir leģendārā bagātība. Šo laiku sauc par Israēla tautas vēstures zelta laikmetu. Jāsaka gan, ka Salamana valdīšanas laikā bija īpaši labvēlīgi gan ārējie, gan iekšējie apstākļi. Salamanam nebija jāizšķiež savi spēki nepārtrauktos karos.

Salamans ir pazīstams arī kā valdnieks – celtnieks. Vispirms viņš īsteno Dāvida nepiepildīto nodomu uzcelt Jeruzalemē templi. Tam bija milzīga nozīme Israēla tautas reliģiskajā dzīvē. Te tika novietots Derības šķirsts un veiktas visas kultiskās darbības. Tā bija pasakaiņi krāšņa celtnē, kurai materiāli un amatnieki tika ievesti no visām provincēm.

Templis bija tikai viena no lielajām celtnēm, ko Salamans uzbūvēja Jeruzalemē. Viņš šeit uzcēla vēl arī tiesas ēku un krāšņu pili. Šo ēku kompleksu ar Dāvida pilsētu savienoja 300 m garš mūris, kurš to ietvēra kā akropoli. Tā iesākās Jeruzalemes pasakainais krāšņums. Bet no visa šī skaistuma nekas nav palicis pāri. 586. g. pr. Kr., kad jūdi tiek deportēti uz Babiloniju, Nebukadnēcars lika templi nopostīt.

Saimnieciskajā dzīvē lielu lomu spēlēja Salamana tirdzniecības flote, ko viņš bija uzbūvējis ar fenīciešu palīdzību.

Labākai valsts pārvaldei Salamans sadalīja Israēlu (tikai valsts ziemeļus!) 12 pārvaldes apgabalos. Šeit ir jāievēro 2 lietas:

1. tam nebija nekāda sakara ar Kanaānas sadalīšanu 12 ebreju ciltīm;

2. sadalīta tiek tikai vēlākā Ziemeļvalsts, Jūdeja ne.

Salamana lielās celtniecības aktivitātes, krāšņā dzīve un greznība prasīja milzu līdzekļus. Tie tika iegūti no tautas nodokļu veidā. Neliels iedzīvotāju virsslānis dzīvoja lielā greznībā, zeltā un sudrabā, bet tauta pamazām kļuva arvien nabagāka. Tas nevarēja neizraisīt pretestību, īpaši no ziemeļu ciltīm. Dienvidnieki baudīja daļēju labvēlību un atvieglojumus (Jūdeja nebija sadalīta pārvaldes apgabalos).

Reliģiskajā ziņā radās nesaskaņas starp Šilo pilsētu, kas kopš Jozua laika bija reliģiskās dzīves centrs (tur agrāk atradās arī Derības šķirsts), un Jeruzalemi, kas līdz ar tempļa uzbūvēšanu bija kļuvusi par politisko un reliģisko galvaspilsētu.

Salamans

Vienotās valsts ķēniņš 970.–931. g. pr. Kr.

Miera un pārticības laiks.

Celtniecības aktivitātes, tempļa būve.

Gudrība.

Diplomātiskie kontakti.

Pēc Salamana nāves vienotā ķēniņvalsts sadalās divās daļās: Ziemeļvalsts – Bībelē nosaukta par Israēlu – ar galvaspilsētu Sihemu, vēlāk Samariju, un Dienvidvalsts – Jūdeja – ar galvaspilsētu Jeruzalemi. Israēla tautas vienotas ķēniņvalsts laiks bija beidzies.

7. Dalīta ķēniņvalsts. Pēc Salamana nāves nesaskaņas, kas visu laiku bijušas starp dienvidiem un ziemeļiem, starp Jūdu un Israēlu, kļūst pavisam nesamierināmas un noved pie valsts sadalīšanās. Vienotā ķēniņvalsts beidz pastāvēt. Tas notiek ap 931. g. pr. Kr. Teritorijas ziņā Dienvidvalsts bija mazāka, ģeogrāfiski noslēgtāka, tuksnešaināka, bet ar stiprām Dāvida dinastijas tradīcijām un vienotāku iedzīvotāju sastāvu. Ziemeļvalstī, kaut arī tā bija izdevīgākā ģeogrāfiskajā stāvoklī, nebija stingru dinastiju tradīcijas un to iedzīvotāju sastāvs nebija viendabīgs.

Valsts sadalīšanai bija arī politiskas sekas. Vienota ķēniņvalsts bija vērā ņemams pretinieks apkārtējām valstīm, dalīta valsts apkārtējiem bija mazāk bīstama. To bija vieglāk uzveikt. Arī reliģiskajā dzīvē valsts sadalīšanās slēpa sevī lielas briesmas. Tautas reliģiskā vienotība bija daudz grūtāk saglabājama. Tāpat arī cīņa pret pagānisko vidi ar pagānu dieviem, kas bija visapkārt. Šis laiks, īpaši Jūdejā, ir praviešu ziedu laiks.

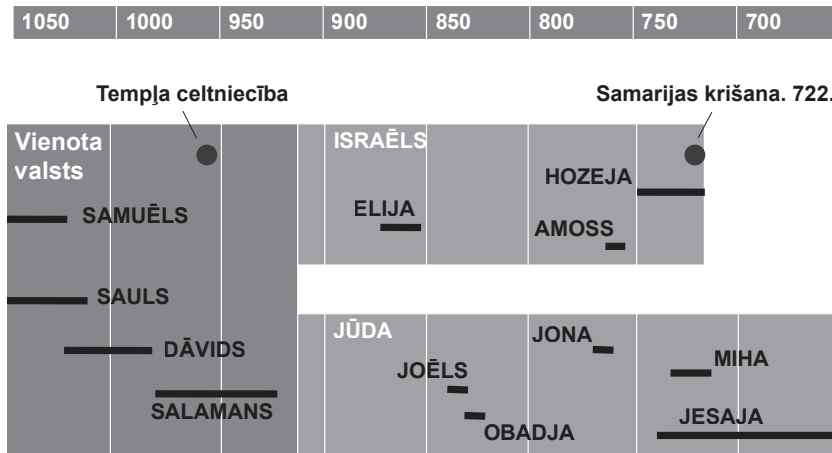
No šī laika sākas neatlaidīga un ilga cīņa starp Israēlu un Jūdeju. Attiecības starp Ziemeļvalsti un Dienvidvalsti ir saspīlētas. Šo periodu tautas vēsturē raksturo ilgstoši pilsoņu kari, savstarpējas cīņas, dinastiju apvērsumi, reliģiskas jukas abās valstīs, smagas nodokļu nassas un tautas grūtais stāvoklis. Tas viss noveda pie pilnīgas anarhijas. Īpaši tas ir jāsaka par Israēlu. Te notika nemitīgas galma revolūcijas, ķēniņu slepkavības un dinastiju apvērsumi. Tiesa, arī Jūdejā reizēm notika galma apvērsumi un tika nogalināti ķēniņi, bet tur visu laiku tomēr valdīja viena, no Dāvida cēlusies dinastija. Israēlā 250 gadu laikā cita citu nomainīja 9 ķēniņu dinastijas.

Nepārtrauktie savstarpējie strīdi starp Jūdeju un Israēlu, kā arī dinastiju cīņas vienas valsts ietvaros noveda abas valstis uz sabrukuma

robežas. Stiprāka un monolītāka bija Jūdeja. Katrai valstij bija sava galvaspilsēta, savs reliģiskais centrs, bet jūdu tautas svētums – De-rības šķirsts – atradās Jūdejā, Jeruzalemē. Bet joprojām mēs vēl nevaram runāt par monoteismu ebreju tautā. Jahve gan bija galvenais Dievs, bet līdzās viņam tauta pievēršas arī elkdievībai, tiek pielūgti arī citi dievi, galvenokārt auglības dievs Baals.

Kari un nemitīgie strīdi. Gadījās, protams, arī, ka abu valstu ķēniņi dzīvoja saticībā, taču šādi gadījumi bija reti, un tiem drīzāk bija politisku manevru raksturs. Abas ķēniņvalstis lielākoties viena ar otru sīvi cīnījās, nodarot savstarpēji lielus postījumus, un nesvārstīdamās aicināja sev palīgā pat mūžsenos ienaidniekus filistiešus, lai tikai radītu lielākus draudus pretējai pusei.

8. Israēlas valsts krišana. Ziemeļvalsts jeb Israēla teritoriāli aizņēma Kanaānas lielāko daļu, ieskaitot Rūbena un Gada ciltis Aizjordanijā. Israēlai sākotnēji nebija reliģiska centra, kā tas bija Jūdejai (tai palika Jeruzaleme). Tāpēc tās pirmais valdnieks Jerobeāms par savu galvaspilsētu nozīmē Sihemu, bet ziemeļos Danā un dienvidos Bētelē izveidoja svētvietas ar zelta dievu figūrām. Kanaāniešu Baala kulta arvien vairāk iespaidās israēliešu dievkalpošanā. Praviešu cīņai pret šo garīgo lejupslīdi bija tikai epizodiski panākumi.

Pirmajā laikā priekšplānā izvirzījās nevis cīņa pret ārējiem ienaidniekiem, bet gan iekšēja cīņa, galvenokārt starp Israēlas un Jūdejas valstīm. Israēlas valstī tam pievienojas arī asiņainas cīņas par troni.

Ar ķēniņu Omriju Ziemeļvalstī sākas otrs periods. Attiecības ar Jūdeju kļūst miermīlīgas, brīžiem pat draudzīgas, bet sākas cīņas ar bīstamu ziemeļu kaimiņu Sīriju. Omrijs pārceļ savu galvaspilsētu uz Samariju. Pagānu reliģiju iespaids Israēlas kulta dzīvē ir liels. Pret to cīnās pravietis Elija (darbojies 870.–845.) un vēlāk viņa skolnieks Elīsa (darbojies 845.–798.). Kaujās ar Sīriju tiek ciesti zaudējumi, un sīrieši pamazām atspiež Israēlas robežas. Ap 850.–800. g. pr. Kr. ziemeļos parādās pretinieks, kas sāk nopietni apdraudēt Israēlu un Jūdeju. Tā ir Asīrija, kas izveidojusies par varenu lielvalsti un sākusi īstenot ļoti agresīvu iekarošanas politiku. Tās mērķis ir iekarot Ēģipti. Ceļš uz šī mērķa sasniegšanu ved caur Israēlu un Jūdeju. Iesākumā Israēla cenšas nodibināt ar Asīriju miermīlīgas attiecības. Israēla sāk maksāt nodevas Asīrijai, tā savukārt neiebilst pret Israēlas centieniem iekarot apkārtējās teritorijas. Tā ķēniņa Jerobeāma II valdīšanas laikā Israēla uzvar Sīriju un pievieno sev tās teritoriju. Jerobeāma II valdīšanas laiks Israēlai ir uzplaukuma laiks. Atdzīvojas tirdzniecība, sekmīgi attīstās valsts saimnieciskā dzīve. Bet tas tikai paātrina sociālo noslāņošanos un pasliktina tautas jau tā grūto stāvokli. Šajā laikā darbojas pravieši Amoss un Hozeja. Viņi uzstājas pret svešzemju kultiem reliģijā, pret kalpošanu elku dieviem, sakot, ka visas tautas bēdas nāk no tā, ka tauta ir novērsusies no patiesā Dieva, Jahves. Atgriešanās pie Jahves novērstu sociālo netaisnību un izglābtu valsti. Pretējā gadījumā, kā pravieši sludināja, valsti gaida karš un briesmīgs zaudējums.

Šajā satrauktajā brīdī Israēlā radās vairāki grupējumi. Vieni uzskata, ka no Asīrijas ir jāatpērkas ar dāvanām, otri – jāorganizē militāra pretestība. Ķēniņa Pekaha valdīšanas laikā (740.–732. g. pr. Kr.) pārsvaru gūst otrs viedoklis. Pekahs noslēdz savienību ar Damasku un grib piespiest arī Jūdeju iestāties Asīrijai naidīgajā koalīcijā. Jūdu

ķēniņš Ahass atsakās to darīt. Tad Israēla kopā ar savu sabiedroto devās karagājienā pret Jūdeju, postīja tās zemi un aplenca Jeruzalemi. Bezizejas stāvoklī Jūdejas ķēniņš Ahass aicina sev palīgā asīriešu karaspēku. Asīrieši nāk karagājienā uz Kanaānu. Tie iekaro Damasku un ielaužas Israēlas robežās. 722. g. pr. Kr. Asīrijas cars Sargons II iekaro Israēlas galvaspilsētu Samariju. Israēlas valsts iedzīvotāji tiek daļēji deportēti uz dažādiem Asīrijas apgabaliem, no kurienes viņi nekad atpakaļ vairs neatgriežas. **722. g. pr. Kr.** Israēlas valsts beidz pastāvēt (citi pētnieki: 721. g. pr. Kr.).

Israēlas apgabalos ienāca migranti no Asīrijas. Viņi ātri asimilējās ar vietējiem iedzīvotājiem, kas nebija deportēti. Tauta sajaucās, un rezultātā šos iedzīvotājus sāka saukt par samariešiem. Samarieši pielūdz gan Jahvi, gan arī citus dievus, un, kaut arī it kā atzina galvenos Mozus likumus, tomēr jūdu reliģiskā kulta dzīvi faktiski bija atstājuši. Rezultāts bija savstarpējs naidis, un jūdi ar samariešiem nekādos kontaktos neielaidās.

722. g. pr. Kr. – Israēlu iekaro Asīrija.

Ziemeļvalsts beidz pastāvēt.

9. Jeruzalemes izpostīšana. Babilonijas gūstniecība. Dienvidvalsts jeb Jūdeja, kaut arī teritoriāli tā bija daudz mazāka, tomēr parādīja lielāku vienotību un izdzīvošanas spējas. Tas bija pateicoties Dāvida dinastijas tradīcijām, reliģiskajai vienotībai, kuras centrs bija templis Jeruzalemē, atsevišķiem lieliskiem valdniekiem un nopietnai praviešu darbībai. Protams, arī Jūdeja neiztika bez pagānu elkdievbās iespaida, bez politiskās, saimnieciskās un reliģiskās dzīves pacēlumiem un kritumiem. Pirmajos 60 gados to plosīja kari ar Israēlu, bet teritorijas ziņā nekādas nozīmīgas izmaiņas tas neienesa.

Pēc Israēlas valsts krišanas (722) asīrieši turpināja savus karagājienu pa Kanaānu. Viņu mērķis joprojām bija Ēģipte. Ap 700. g. pr. Kr. Jūdejas valdnieka Hiskijas laikā asīrieši aplenca Jeruzalemi. Taču

asīriešu armijā sākās mēris, Jeruzalemes aplenkums tika pārtraukts, un Jeruzaleme netika ieņemta. Pēc Hiskijas troni mantoja viņa dēls Manase (698.–643. g. pr. Kr.), pēc tam mazdēls Amons (643.–641. g. pr. Kr.). Viņi abi uzturēja miermīlīgas attiecības ar Asīriju, ievēda Jūdejā asīriešu dievu kultus un sāka nodoties elkdievībai.

Šajā periodā Asīrijas valsts pamazām kļūst vājāka. Ēģiptes iekarošanas centieni beidzas ar neveiksmi. Dabīgi, ka šādā brīdī arī Jūdejā sāk pastiprināties antiasīrisks noskaņojums. Ķēniņš **Josija** (641.–609. g. pr. Kr.) atsakās maksāt nodevas Asīrijai un īsteno valstī kulta reformu kā zīmi pilnīgai saišu saraušanai ar Asīriju. Tika aizliegts pielūgt svešus dievus, iznīcināti visi elku dievu altāri un atjaunots Jahves kā vienīgā Dieva kulta. Vienlaicīgi Josija centralizēja Jahves kultu: upurēšana tika atļauta tikai Jeruzalemes templī un nevis katrā vietējā svētnīcā. Šo Josijas kulta reformu datē ar 622. g. pr. Kr.

622. g. pr. Kr. – ķēniņa Josijas kulta reforma.

Asīrijas valsts pamazām kļūst vājāka, tās vietā austrumos Mezopotāmijā izveidojas cita varena valsts – Jaunās Babilonijas valsts.²⁶⁹ Tās centieni ir tādi paši kā Asīrijai – iekarot Ēģipti. Un atkal ceļā ir Kanaāna. Redzam, ka divu lielvaru – Ēģiptes un Mezopotāmijas – valstu sadursmēs visu laiku ceļā ir Kanaāna ar Israēlas un Jūdejas valstīm.

Ēģiptes faraons steidzas palīgā savam bijušajam ienaidniekam Asīrijai, lai to paglābtu. Jūdejas ķēniņš Josija stājas tam ceļā, bet tiek sakauts un aiziet bojā. Jūdeja nonāk Ēģiptes jūgā, bet vēlāk kļūst par nodokļu maksātāju Babilonijai. Jūdejas ķēniņš Jojahīns un vēlāk arī Cedekija atsakās to darīt. Tad Babilonijas cars Nebukadnēcars II nāk karagājienā uz Jūdeju. 598. g. pr. Kr. viņš aplenc Jeruzalemi. Jūdejas ķēniņš Jojahīns tūlīt brīvprātīgi padodas. Jojahīns tiek sagūstīts un deportēts uz Babiloniju. Kopā ar viņu tiek izsūtīti arī viņa ģimenes locekļi un visas valsts augstākās amatpersonas: vecaji, pravieši,

²⁶⁹ Ābrahāma iziešana no Ūras notiek Vecās Babilonijas valsts laikā.

priesteri. Nebukadnēcars pats personīgi nozīmē Jūdejai jaunu valdnieku – ķēniņu Cedekiju. 588. g. pr. Kr. Jūdejā notiek sacelšanās pret Babilonijas varu. Nebukadnēcars reaģē zibenīgi. Viņa karaspēks ienāk Jūdejā un aplenc Jeruzalemi. Pret lielo pārspēku jūdi ilgi noturēties nevar. Jeruzalemes liktenis ir izlemts, pilsēta tiek iekarota, templis izpostīts, ķēniņš Cedekija ar tautu izsūtīts gūstā uz Babilonu. Tas notiek 586. g. pr. Kr.

586. g. pr. Kr. – Jeruzalemes izpostīšana, eksils.

No daudzajiem Jūdejas ķēniņiem īpaši jāatzīmē daži.

Jošafats (873.–848. g. pr. Kr.) – viņa laikā beidzās kari ar Israēlu un sākās valstij labāki laiki. Viņš arī īstenoja pirmos mēģinājumus reformu veidā ierobežot pagānu elku dievu kultu.

Usija (767.–740. g. pr. Kr.) – viņa valdīšana bija labākais un svētīgākais laiks tautai kopš valsts sadalīšanās.

Hiskija (728.–698. g. pr. Kr.) – dievbijīgākais Jūdejas valsts ķēniņš, kas ar reformu palīdzību atkal mēģina tautu novērst no svešu dievu kulta.

Josija (641.–609. g. pr. Kr.) – pēdējais dievbijīgais Jūdejas ķēniņš. Viņš mēģina vēlreiz cīnīties pret elkdievību ar ļoti nopietnu un pamatīgu kulta reformu (621). Tā paredz visu elku dievu altāru nopostīšanu, elku tēlu sadedzināšanu un atjauno tempļa kulta kalpošanu.

Gūstniecība Babilonijā. Jeruzalemes krišanai un Jūdejas valsts bojāejai bija tālejošas sekas. Vispirms tas nozīmēja beigas Dāvida dinastijai, kas bija valdījusi apmēram 400 gadu. Tā bija zaudēta neatkarība un deportācija uz Babiloniju. Jāsaka, ka babilonieši rīkojās citādi nekā asīrieši Israēlas valstī. Jūdejā netika ievestas svešzemnieku iedzīvotāju grupas. Līdz ar to reliģiskā sinkrētisma briesmas Jūdejā bija daudz mazākas nekā Ziemeļvalsts teritorijā Samarijā. Un arī eksilā Babilonā jūdi stiprā mērā saglabāja savu nacionālo un reliģisko vienotību. Izsūtītie, protams, nonāca ļoti ciešā kontaktā ar citu

tautu reliģiju un kultūru. Īpaši būtiska bija Babilonijas valsts kultūras ietekme uz jūdu tautu. Tas izpaudās arī valodā – jūdu sadzīvē ienāca aramiešu valoda (atcerēsimies, ka Ezras un Daniēla grāmatu fragmenti ir sarakstīti aramiešu valodā²⁷⁰).

Pretēji Israēlas valsts iedzīvotājiem, kas tika izkaisīti un pazaudēja savu nacionālo vienotību, Bābeles gūstā mēs varam runāt nevis par atsevišķiem indivīdiem, bet par jūdu tautu, kas arī šajos apstākļos ir patstāvīga tauta ar savām paražām un savu reliģiju. Babilonieši apmierinājās ar to, ka jūdu tautai bija atņemta tās politiskā neatkarība, visā pārējā viņi tautu īpaši neaizskāra. Jūdi dzīvoja atsevišķi no pagāniem savās mazās draudzēs, ko pārvaldīja viņu pašu iecelti vecaji. Tautas ārējais stāvoklis nebija slikts. Daudzi ieņēma cienījamu stāvokli un iedzīvojās bagātībā tā, ka tūlīt pat negribēja izmantot vēlāk doto iespēju un atgriezties dzimtenē. Galvenais, ko tauta eksilā saglabāja un padziļināja, bija ticība uz Jahvi. Tas, ko pagātnē nevarēja panākt reformas, notika šeit pie Bābeles ūdeņiem – tautas pilnīga un galīga novēršanās no pagānu dieviem. No šī brīža (eksila) jūdu tautā mēs varam runāt par pilnīgu monoteismu. Kulta dievkalpošanas centrs – templis – bija pazaudēts. Toties visa pārējā bauslība, Tora un Mozus likumi tika ievēroti stingri. Tas arī bija tas, kas ļāva tautai pastāvēt, saglabāt savu nacionālo identitāti un neizzust kā Israēlam. Protams, palika skumjas par zaudēto neatkarību, tempļa izpostīšanu un zināma reliģiska nomāktība.

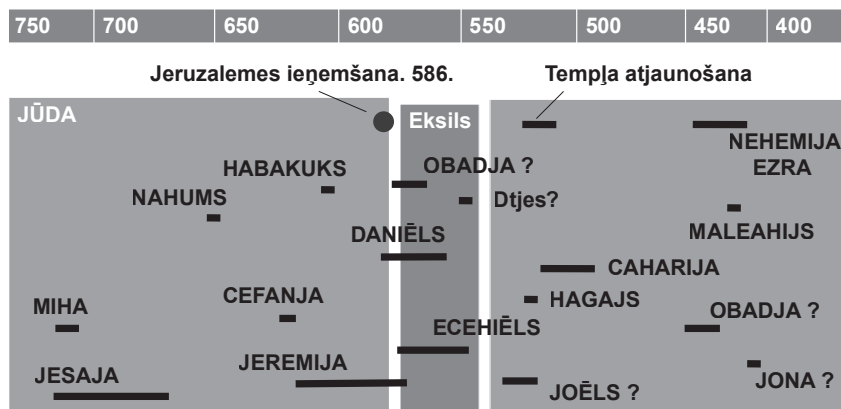
10. Atgriešanās Jeruzalemē. Tempļa atjaunošana. Arī varenajai Babilonijas valstij nebija lemts ilgi pastāvēt. Tās sabrukums sākās drīz pēc Nebukadnēcara II nāves. Bet turpat kaimiņos radās jauns bīstams pretinieks – Persijas valsts ar ķēniņu Kīru. 539. g. pr. Kr. Kīra karaspēks ieņēma Babilonu un Jaunās Babilonijas valsts beidza pastāvēt. Līdz ar to beidzās arī Babilonijas kundzība pār jūdiem. Jūdi nokļuva zem Persijas varas. Tas nozīmēja zināmas neatkarības

²⁷⁰ Ezr 4,8–6,18; 7,12–26; Dan 2,4–7,28.

atgūšanu, jo savā politikā pret iekarotajām tautām Kīrs nebija cietsirdīgs. Viņš izdod pavēli, kas pazīstama kā “Kīra edikts”, par tempļa atjaunošanu Jeruzalemē (Ezr 6,3ff).

Jūdi drīkst atgriezties atpakaļ uz Palestīnu. Tas nenotiek uzreiz, bet vairākās nelielās grupās. Pirmās grupas atgriežas Jeruzalemē jau 538. g. pr. Kr. Zerubābela vadībā (ap 42 000 cilvēku), vēlākās – Ezras un Nehemijas vadībā. Ap 520. g. pr. Kr. sākas Jeruzalemes tempļa atjaunošana. Templis tiek uzcelts ļoti īsā laikā. Jau ap 515. g. pr. Kr. tas ir atjaunots un tiek iesvētīts. Pēc ārējiem izmēriem templis bija pat lielāks nekā Salamana templis, bet greznuma un slavas ziņā nevarēja pirmajam līdzināties. Šajā templī vairs nebija Derības šķirsta, Visssvētākā vieta bija tukša. Derības šķirstā priesteri sargāja un glabāja triīs Dieva tautai dotus svētumus: Mozus baušļu galdiņus, Ārona zizli, krūzi ar mannas graudiņiem, ko tauta ēda savā 40 gadu ilgajā ceļojumā no Ēģiptes uz Apsolīto zemi (Ebr 9,4). Ar tempļa izpostīšanu un tautas aiziešanu gūstā tas viss bija zudis.

Jeruzalemes tempļa atjaunošana saasināja konfliktu ar samariešiem, kuri gribēja piedalīties atjaunošanas darbos. Jūdi viņus atraidīja kā tādus, kas pazaudējuši tēvu ticību un sajaukušies ar svešzemniekiem. Rezultāts ir pilnīga reliģiska nošķirtība. Samarieši Garicima kalnā uzbūvē savu templi un pieņem savus svētos rakstus, t. s. Samarijas pentateihu,

kas ir koriģēts ebreju Toras teksts.²⁷¹ Brāļu gadsimtu ilgās nesaskaņas ieguva jaunu pavērsienu, kas saglabājās Jēzus dienās.

Pēceksila laiks ir saistīts ar divām ievērojamām personībām: Ezru un Nehemiju. Tempļa atjaunošana un priesteru varas nostiprināšana radīja priekšnoteikumus jūdu valsts un kulta atdzimšanai. Ezra īstenoja virkni reformu, kuru mērķis bija Mozus likumu nostiprināšana jūdu tautā un pašas jūdu tautas “tīrības” saglabāšana. Ezra noteica, ka nevar tikt noslēgtas jauktas laulības (ar nejūdiem), svešzemju sievas līdz ar visiem bērniem vajadzēja atlaist uz viņu dzimteni.

Nehemijas darbība bija cieši saistīta ar Ezras reformām. Līdzās tam viņš lielus spēkus veltīja Jeruzalemes mūru nostiprināšanai, lai pilsētu aizsargātu pret ārējo ienaidnieku uzbrukumiem.

Atgriešanās no eksila ienesa vēl kādu pārmaiņu. Jūdu reliģiskajā dzīvē pamazām savu nozīmi zaudēja pravieši un priekšplānā izvirzījās priesteru kulta.

Apkārtējā hellēnistiskajā pasaulē šo periodu raksturo zinātnes, filozofijas un kultūras uzplaukums. Šī laika pārstāvji ir viens no rietumu filozofijas pamatlicējiem Atēnu filozofs Sokrats (469–399. g. pr. Kr.), sengrieķu zinātnieks un filozofs Aristotelis (384.–322. g. pr. Kr.) un filozofs un matemātiķis, Sokrata māceklis un Aristoteļa skolotājs, rakstnieks un akadēmijas dibinātājs Platons (428.–348. g. pr. Kr.). Viņš tiek uzskatīts par vienu no visietekmīgākajiem domātājiem, kurš licis pamatus Rietumu filozofijai un zinātnei.

Austrumos šajā laikā Nepalā un Ziemeļindijā dzīvo un darbojas budisma iedibinātājs Sidhārtha Gautama jeb Buda (566.–476. g. pr. Kr.) un ievērojams filozofs un skolotājs Ķīnā Konfūcijs jeb Kundzi (551.–479. g. pr. Kr.). Viņa mācība, kas pazīstama kā konfūcisms, ir ētiski filozofiska uzskatu sistēma.

520.–515. g. pr. Kr. – Jeruzalemes tempļa atjaunošana.

²⁷¹ Atšķirību ir daudz, taču tās ir visai nenozīmīgas.

III vēstures etaps

11. Maķedonijas valsts laiks.
12. Jūdu sacelšanās Makabeju vadībā.
13. Romas impērijas laiks.
14. Jeruzalemes izpostīšana 70. g.

Šim jūdu vēstures raibajam periodam īpaši nepievērsīsimies, jo tam nav tik nozīmīga loma VD praviešu darbības izpratnē. Tikai daži īsi ieskicējumi un svarīgākie pieturas punkti.

332. g. pr. Kr. – Aleksandrs Lielais iekaro Palestīnu.
- 323.–198. g. pr. Kr. – Ptolemaju valsts.
- 198.–166. g. pr. Kr. – Seleikīdu valsts.
- 166.–63. g. pr. Kr. – Makabeju laiks, Hasmoneju valsts.
- 142.–63. g. pr. Kr. – Jūdu neatkarība.
165. g. pr. Kr. – Tempļa šķīstīšana.
63. g. pr. Kr. – romieši iekaro Jeruzalemi, jūdu neatkarības beigas.
70. g. – Jeruzalemes tempļa izpostīšana.

Maķedoniešu – grieķu laiks (332.–166. g. pr. Kr.). 332. g. pr. Kr. Maķedonijas Aleksandrs iekaro Palestīnu. Sākas tā sauktais hellēnisma laikmets Palestīnas dzīvē. Pēc Maķedonijas Aleksandra nāves jūdi nokļuva Ptolemaju (hellēnistiskās Ēģiptes valdnieku dinastijas; 301.–198. g. pr. Kr.) un vēlāk Sīrijas valdnieku Seleikīdu jūgā (no 198. g. pr. Kr.).

Viens no ievērojamākajiem šī laika notikumiem ir Septuaginta [lat. *septuaginta* ‘septiņdesmit’; LXX] – vecākais ebreju Bībeles tulkojums grieķu valodā. Septuaginta radusies 3. gs. pr. Kr. Aleksandrijā.

Ptolemaju laikā jūdi dzīvoja samērā mierīgi, viņi piesavinājās grieķu vārdus un paradumus, uzņēma sevī hellēnisma garu. Tā tas turpinājās, kamēr ķēniņš Antiohs IV Epifāns 167. g. pr. Kr. vēršas pret jūdiem. Viņš apgāna Jeruzalemes templi, uzstāda dieva Zeva altārus, draudot ar nāvi, spiež jūdus atteikties no savas reliģijas un pieņemt grieķu kultūru un reliģiju.

Šie reliģiskie spaidi, kā arī sociālas problēmas (laiku gaitā arvien dziļāka kļūst plaša starp bagāto virsslāni Jeruzalemē un lauku iedzīvotājiem) noved pie brīvības cīņām Makabeju vadībā.

Laika periodu 166.–63. g. pr. Kr. sauc par **Makabeju laiku**. Sacelšanās sākas 167. g. pr. Kr. Makabeju (tulk. ‘veseris, āmurs’) partijas vadībā. Vēlākā laikā šī ģimene ir pazīstama ar nosaukumu “hasmonieši”. Sacelšanās vadoņi – priesteris Matatijs ar saviem 5 dēliem – pieder zemākajai priesteru kārtai un ir tuvi vienkāršajai tautai. 164. g. pr. Kr. tiek ieņemta Jeruzaleme, templis tiek iztīrīts no grieķu dieviem un tiek atjaunota jūdu dievkalpošana.

Makabeju jeb hasmoniešu laikā savu nozīmi valsts pārvaldē zaudē augstais priesteris, jo makabeji nepiederēja pie augstpriesteru dzimtas. Valsti sāk pārvaldīt ķēniņš.

Šajā laikā parādās divas jaunas partijas, kurām ir liela nozīme arī Jaunās Derības laikā – farizeji un saduķeji.

Makabeju laiks ir jauns valsts uzplaukuma laiks. Jūdejas robežas tiek tālu paplašinātas un pārsniedz kādreizējās Dāvida valsts robežas. Samarija tiek iekarota, templis Garicima kalnā izpostīts.

Makabeju sacelšanās ir cīņa par reliģisku un politisku brīvību. Pēdējo, t. i., politisko brīvību, viņi iegūst 142. g. pr. Kr. No šī brīža līdz 63. g. pr. Kr. Jūdeja ir atkal neatkarīga valsts. Hasmonu dinastijas valdnieki ieveda savu gadu skaitīšanas sistēmu. Jūdu naudu pirmais sāka kalt Sīmanis Makabejs ap 150. g. pr. Kr. Bet uz šīs naudas nebija cilvēku attēlu, jo bauslība noteica:

“Tev nebūs citus dievus turēt manā priekšā. Netaisi sev tēlus vai dievekļus nedz pēc tā, kas ir augšā debesīs, nedz pēc tā, kas ir virs zemes.” (2Moz 20,3–4)

Uz šī pamata arī uz naudas nebija cilvēku attēlu. Tā vietā tika iekalti reliģiski simboli, tempļa priekšmeti u. c. Pat vēlāk Hērods un viņa pēcnācēji neuzdrošinājās pārkāpt bauslību, bet apmierinājās ar vārdu “Hērods” un kādām lapām vai augļiem uz savām monētām.

Romas valsts. 63. g. pr. Kr. Romas karavadonis Pompejs ieņēma Jūdeju un pievieno to Romas impērijai. Pirmie gadi pēc iekarošanas pagāja visai mierīgi, bet tad situācija pasliktinājās. Romas austrumu provinces, to skaitā arī Jūdeja, nonāca valdnieka Antonija rokās. Viņa plašais dzīvesveids prasīja daudz naudas. Līdzekļi tika ņemti no iekarotajām provincēm. Tas pasliktināja jau tā grūto tautas stāvokli.

Romas impērijas laiks Palestīnā nenoliedzami ir saistīts ar Hērodu dinastiju. Pirmais tās pārstāvis bija Hērods Lielais, kas pārvaldīja Palestīnu 63.–4. g. pr. Kr. Pievārds “Lielais”, šķiet, viņam ir dots, lai viņu atšķirtu no vēlākiem valdniekiem – viņa dēliem. “Liels vīrs” tādā nozīmē kā izcils valdnieks Hērods Lielais nebija. Viņa valdīšanas laiks iezīmējas ar neizsakāmu nežēlību, par ko jūdu un kristīgā literatūra sniedz daudz piemēru. Piemēram, bērnu nonāvēšana Betlēēmē pēc Jēzus dzimšanas. Iekšpolitikā Hērods Lielais vadījās tikai no tā, kas nostiprinātu viņa paša dzīvi un varu. Viņa ārpolitika bija virzīta uz to, lai visos apstākļos un par katru cenu uzturētu draudzīgas attiecības ar Romu.

Bez šaubām, lielāko iespaidu radīja daudzās celtnes, kas tika uzbūvētas viņa valdīšanas gados. Svarīgākā noteikti bija tempļa celtniecība Jeruzalemē. Bet šis templis nav Hēroda Lielā vienīgais darbs celtniecības jomā. Jāsaka, ka lielākā daļa viņa celtniecības aktivitātes ir veltīta laicīgo valdnieku godināšanai. Samarijas pilsētu viņš izrotā ar Romas ķeizara Augusta templi un nosauc pilsētu pēc vārda grieķiskās formas par Sebastu.

Ķeizars Augusts savukārt savam uzticamajam vasalim Hērodam piešķir novadu Palestīnas ziemeļos. Pateicībā Hērods senā Baala tempļa vietā netālu no Filipa Cezarejas pilsētas augstā un stāvā kalnā uzcēla vienu no lieliskākajām apkārtnes mākslas celtnēm – vēl vienu templi par godu ķeizaram Augustam. Tas pats Hērods, kas uzbūvē templi Jeruzalemē kā svētnīcu Jahvem, uzcel arī tempļus, lai godinātu ķeizaru.

Šis vēstures etaps beidzas ar ebreju sacelšanos pret Romas impēriju 66. gadā. Sākās Pirmais romiešu–jūdu karš (arī: Jūdu karš, Pirmais jūdu karš), kas turpinājās līdz 73. gadam. Lai apspiestu sacelšanos, romiešu karaspēks ieņēma Jeruzalemi, nodedzināja templi (70. gadā), iekaroja jūdu pēdējo atbalsta punktu Masadas cietoksni (73. gadā) un lielu iedzīvotāju daļu nogalināja vai padarīja par vergiem. Jūdu valsts tika nopostīta. Dažādi vēstures avoti ziņo, ka šī kara laikā krituši vairāk nekā miljons ebreju.